

WAGNERIANA CATALANA Nº 34 MAIG 2011

TEMA 10: ALTRES TEMES

TÍTOL: LA INSPIRACIÓ ARTÍSTICA SEGONS TORRAS I BAGES

AUTOR: *Ramon Bau*

L'article "Del Verb Artistich (comentari de Sant Tomàs)" és un resum de la conferència que Torras i Bages va donar al Circol Artistich de Sant Lluç de Barcelona l'abril de 1897.

Donat que el tema és 'l'essència de la inspiració artística' és interessant primer de tot, presentar l'autor, que tot i què essent molt conegut en els mitjans catalans, potser no s'aconsegueix relacionar-lo normalment en els mitjans artístics.

Josep Torras i Bages nasqué a Les Cabanyes (Barcelona) el 1846 i morí a Vic el 1916, essent bisbe. Va ser especialment, un gran escriptor català amb una enorme labor literària. Ja des de molt jove va voler ser sacerdot, i per això, els seus primers escrits van ser articles de caràcter pietós. Va col·laborar en revistes catalanistes com "La Veu de Montserrat", "Les Quatre Barres" i "La Veu de Catalunya".

El 1892 va aparèixer la seva obra més important, "La Tradició Catalana: estudi del valor ètic i racional del Regionalisme Català", que constitueix una exposició i una defensa dels valors ètics del regionalisme català, que es fonamenta en la seva Tradició cultural i espiritual. L'autor dibuixa un quadre històric del pensament i de la cultura dels catalans, defensa l'ús de la llengua vernacle i afirma que el renaixement de Catalunya s'ha de cimentar en els caràcters positius tradicionals d'aquest poble.

Anomenat bisbe de Vic, fundà la Lliga Espiritual de Nostra Senyora de Montserrat i ingressà a l'Acadèmia de Bones Lletres, de Barcelona. Presidí els Jocs Florals de la Llengua Catalana, on pronuncià un notable discurs sobre el tema *La força de la Poesia*. És anomenat Conseller del Cercle Artístic de Sant Lluç de la capital catalana, i va publicar una sèrie de treballs sobre art i estètica que el van revelar com un perfecte erudit en la matèria, treballs que ens interessaran en aquest article.

Com a texts de caràcter essencialment religiós, destaquen *La Ciutat Pontifical* (1902), *La confessió de la fe* (1906), *El misteri de la sang* (1906), *La glòria del martiri* (1909), *El camí de la grandesa* (1914), *L'enigma de la guerra* (1915) i la commovedora *La Ciència del patir* que va signar en les seves darreres hores d'existència.

Era, a més, un gran esteta de la llengua catalana, quan aquesta encara no estava unificada, fent una gran tasca per la seva difusió, i també per defensar la Tradició catalanista d'arrelament cristià.

Torras i Bages és una figura senyera del renaixement català, i el seu lema "Catalunya serà cristiana o no serà" està esculpit en la façana del monastir de Montserrat.

Es tracta, doncs, d'una personalitat no tan sols religiosa sinó estètica i artística del catalanisme de la Renaixença, i la seva intenció en aquest llarg article sobre "El Verb Artístic" és respondre a una qüestió artística: l'origen de la inspiració en l'artista genial.

"L'obra d'art no es fa amb motlles, ni l'inici de la seva existència es deu a una fórmula. És una nova criatura. Les Ciències donen fórmules per les seves realitzacions, les indústries motlles per crear els seus productes, uns i altres reproduïxen el que ja existeix, i si alguna vegada l'home de Ciència, alçant-se sobre la regla general, descobreix una cosa realment nova que no prové de les mateixes fórmules o motlles anteriors, llavors apareix també en ell el misteri de l'artista..."

Afirma, doncs, que inclús en una àrea tan 'racional' com la Ciència, en certs moments no podem explicar solament per la lògica personal l'abast de certes 'intuïcions' sobre quelcom nou, encara no demostrat, però que el científic genial entreveu abans de 'demostrar-ho'. El científic és semblant a 'l'artista' quan 'intueix quelcom' que encara no s'ha provat amb els medis existents anteriors, i que després s'aconsegueix de-mostrar. I aquesta 'intuïció' s'apropa al procés 'creador' del veritable artista que 'crea' quelcom abans inexistent, quelcom bell i sublim que entén com "La Veritat". Per tant, investigar la 'inspiració' és un acte de psicologia artística que penetra en gran part dins de 'l'irracional'.

El primer plantejament que fa Torras i Bages és acotar la paraula 'creació' per referir-se a l'acte inspiratiu de l'artista. *"Geni, entusiasme,*

inspiració, són tres paraules que s'uneixen l'una amb l'altra i, totes juntes, completen un significat comú. És geni el que engendra, no tan sols etimològicament, sinó també en el sentit comú de la paraula. És ja antiga la pretensió de què els homes tenim de voler semblar-nos a Déu, únic i veritable engendrador, engendrador de les essències i fecundador de totes les criatures que engendren, per això Tolstoi va escriure: 'T'equivoques, artista, si et figures ser de les teves obres creador' I no obstant tots volen engendrar"

És una mica com el desig de paternitat, on es genera quelcom de nou, no demostrable com una cosa prefixada, que tindrà el seu futur propi i autònom.

Els veritables artistes desitgen la glòria, inclús alguns la necessiten per sentir-se motivats, però mai deuen vanagloriar-se, de forma que preferiran destruir la seva obra abans de veure-la prostituïda pel diner o la fama. Recordava Torras i Bages a Camoens, que quan va naufragar el seu vaixell ho va perdre tot, però va salvar el seu manuscrit, que va ser per l'únic que es va arriscar a morir per tal de salvar-lo.

L'artista és, doncs, partícip 'de la dignitat sobirana de Déu' en aquest tema creatiu, però no és l'origen únic de la creació artística. Precisament per aquesta 'participació' de l'art en l'espiritualitat, és pel que l'església sempre ha considerat l'art com el millor mitjà per exposar i expressar el sentiment religiós. Wagner, en la seva obra "Religió i Art" indica clarament que un dels objectius de l'Art és exposar l'essència de l'esperit religiós de forma no racional, sinó mostrant la seva essència sensible, que és molt més convincent. *"A nosaltres, va ser el mateix Salvador qui ens va dir que cantéssim i féssim ressonar totes les cordes de la nostra set, de la nostra fe i de la nostra esperança. L'Església de Crist ens ha transmès la seva més noble herència en l'esperit que tot pateix, tot diu i tot canta. Fora dels murs del temple, la santa música hauria de penetrar, vivificant-lo, tot espai de la natura, ensenyant a la humanitat necessitada de salvació, un nou llenguatge, en el que es pugui expressar, amb inequívoca claredat, allò que no coneix límits".* Així Wagner exposa que l'art és el camí ideal per entendre l'essència religiosa.

WAGNER i PLATÓ:

L'AMOR A LA BELLESA

Torras i Bages inicia la seva anàlisi comparant la idea de Plató d'unitat de tot l'art en l'Amor a la Bellesa", essent la Bellesa un ideal com el Sol que il·lumina les coses, de forma que les coses són belles només si s'uneixen d'alguna manera en la Bellesa única ideal que és "Amor davant la Bellesa" entesa no com quelcom 'formal' sinó com bellesa d'amor, bellesa espiritual. I el compara amb la unitat que ell creu que busca Wagner.

"Wagner va voler expressar aquest pensament platonià en la faula de Tristany i Isolda, caient però, en el panteisme, amb el que ell, com a cristià es va mostrar menys teòleg que l'immortal autor del 'Banquet' (Plató). En Wagner, el complement a la unió de l'amor el troba en 'l'ànima universal', mentre que la Veritat cristiana ens ho mostra amb més gran bellesa en la unitat amb Déu en la glòria, sens perdre ningú, però, la seva pròpia personalitat".

Així, doncs, ja veiem una primera línia de la concepció de Torras i Bages: L'art és primer de tot Amor, i aquest amor a la 'bellesa' (en el sentit espiritual de la paraula, no solament el formal) troba el seu final en l'Amor a Déu, mentre que atribueix a Wagner, tot i considerant-lo genial, el defecte de buscar una sortida a l'Amor entre Tristany i Isolda purament humana i fins i tot, unir-se en l'amor global del món.

El segon tema que tracta és el de l'art desviant-se de les formes als mers signes, tractar de convertir l'art en ciència o simbologia, de manera que l'art s'hagi 'd'explicar', ja no serà intuïció sinó fórmula... poc podria Torras i Bages imaginar fins a quin punt s'arribaria en aquesta línia que ell veia només iniciar-se amb l'impressionisme i el simbolisme, però que amb l'abstracte, les ratlles i sorolls 'musicals' ha assolit, avui dia, el seu zenit. L'art ha deixat de ser amor i de ser intuïció, geni i inspiració per ser una ciència de sons o ciència de colors i signes... ratlles, notes... sens cap esperit.

És com si Leonardo da Vinci en lloc de ser reconegut pel seu art, ho fos solament pels seus llibres de màquines i explicacions teòriques.

L'HOME O DÉU

Després d'aquests primers esbossos s'entra en el centre del desenvolupament de Torras i Bages: L'origen de la veritable inspiració artística, és a dir, de la que busca l'Amor per la Bellesa i el camí a l'esperit humà.

L'inicia, exposant que l'art grec ensenyava que la inspiració era un acte que provenia, en l'últim esglaó, dels déus.

Per a Plató, indica l'autor: *“L'ideal de l'Art posseeix una consistència verdadera perquè és l'ombra de la Veritat, és la Veritat vista per la dèbil llum del crepuscle matinal. Aquella alegoria de què l'home està en aquest món, com tancat en una presó obscura amb un sol forat per on es veuen passar només les ombres de les coses...”*

El Mite de la Caverna indica, en l'art, que la inspiració ens deixa veure tant sols l'ombra de la Veritat de Déu. Així doncs, la inspiració és en últim grau un reflex de la Veritat absoluta de Déu.

En canvi, ens diu que la metafísica alemanya “pretén que l'home ho explica tot per ell mateix” de forma que dintre el seu cervell hi ha la funció creadora de l'Art d'una forma completa, com Déu crea. Ho veu doncs, com una ‘explosió d'egoisme humà’, que avui en diríem ‘antropocentrisme’:

“Efectivament, Wagner es lamentava de la decadència de l'Art, de què hagi arribat a ser un agradable passatemps del poble, quan per la seva naturalesa hauria de contribuir a aixecar l'home dels seus interessos vulgars que els dominen tot el dia fins assolir la comprensió d'allò més gran i elevat que l'home pugui concebre. Admirava Grècia i veia allí el teatre com una institució socialment viva, un mitjà per fer comprensibles els fins més elevats i profunds de la humanitat, sentia la grandesa i bellesa d'aquella sublim conjunció de religió, pàtria i vida social dins de l'art...”

“Enyorava el gran artista de Bayreuth l'elevació de tota la vida humana, amb tots els elements que la componen, en la forma estètica, somniava, quan meditava sobre l'obra d'art del futur, amb la realització de l'ordre natural i estètic d'aquell disseny del diví redemptor, en l'ordre de la gràcia sobrenatural, d'una unitat humana amb resplandors divins; però s'oblidava de què la integritat de la bellasa que pretenia, suposava la integritat de la Veritat, i l'art wagnerià no reposa en la llei essencial de la naturalesa humana”.

Per a Wagner, diu Torras i Bages, l'Art hauria de tenir una base metafísica, però cerca aquesta base metafísica fora d'on s'ha de trobar. Wagner, diu desitjar que la música i el drama, el mite, expressin aquesta metafísica, però la música o la pintura són en elles mateixes, arts que deixen una gran vaguetat en la concreció de la seva ensenyança espi-ritual, són 'com una llum que s'ha de dirigir a un objectiu', per il.luminar-lo de veritat. Sinó lllum es difon i no il.lumina l'objecte que es desitja mostrar amb la suficient claredat.

A Grècia era diferent, perquè el mite o la llegenda ja tenia pel poble un significat molt concret, era quelcom viscut de coneixement diari per la gent; avui, en canvi, l'Art i els seus mites o llegendes estan totalment allunyades de la vivència espiritual del poble. Avui es fa 'art' (que ha de ser traduït) mentre que a Grècia s'expressava directament pàtria, religiositat, amor al poble en el seu art.

“El grau màxim de calor artística d'un poble, es dona quan el poble i l'artista es confonen, quan tots són artistes d'alguna forma, com passava a Grècia en les festes dels seus temples i en els Jocs Olímpics, com succeïa en una bona part en els temples de l'Art Gòtic catedralici...”

Sí, quan pedrers i constructors eren part de la mateixa obra que els músics i els fidels que anaven a les catedrals. Avui, els que van a “Parsifal” no tenen res a veure amb el sentiment de Parsifal... van a un mer 'espectacle operístic'.

Wagner i Taine identificaven l'Art amb el poble, amb el seu entorn cultural i ètnic en al cas de Taine, i per això tenen que 'deïficar' al poble, deixant com a creador absolut a l'artista i el seu entorn, sense lloc pels “deus” grecs, a Déu.

Per això diu “Wagner, el gran idealista i Taine el doctor positivista” als qui alaba la seva profunditat de mires però critica la seva 'auto suficiència'.

“En el sistema de Wagner la inspiració resulta, doncs, més absoluta encara que en la doctrina platònica. En aquella, Déu comunica la inspiració a l'artista i és el verdader Autor de la nova criatura; el sistema wagnerià suposa una auto-inspiració, és a dir, el Jo de l'artista és el principi, és el creador absolut de l'obra, Déu no és qui l'inspira, l'artista és una espècie de déu creador...”

Per Torras i Bages, això fa que mentre el missatge de l'art grec era directe al poble, senzill i clar, com ho és el missatge de l'art cristià medieval, en canvi, l'art wagnerià és 'misteriós', 'manca el contacte directe amb les multituds que el mestre de Bayreuth aspirava a realitzar', i per assaborir-lo exigeix meditació complexa, no se sent de forma directa, no té una revelació immediata en el poble. Tot i que Wagner desitja unir Art i Metafísica quan usa el complex i manca el directe es fa 'hegelià', racionalista, exigeix una explicació lògica, doncs li falta la immediatesa del diví.

És per això que anomena 'Hegelià' l'art wagnerià, en tant que necessita 'el raonament' per ser explicat en el seu sentit últim al poble, ja que ha perdut la seva immediatesa.

Tenim, doncs, tres formes per entendre la inspiració:

- Plató que l'assigna a una última inspiració dels déus.
- Wagner que l'assigna a l'artista i a la seva capacitat com a creador.
- Taine que afegeix la influència de l'entorn, la cultura del moment, la pàtria i raça on s'expressa aquest art, els costums regnants.

Torras i Bages accepta la influència d'aquests dos últims temes, però els considera exagerats quan es fan exclusius:

"L'obra d'art ve determinada per un entorn que és l'estat general dels esperits i dels costums regnants. Això Taine ho diu categòricament. Aquest principi afalaga el noble amor nacional, però mai per amor a res hem d'exagerar les coses. És cert que l'Art manifesta les qualitats del país i de l'època en què viu, però destruiríem l'alta qualitat del geni si exagerant les coses admetéssim la paritat completa que Taine vol trobar entre l'obra d'Art i els fruits de la terra i la seva qualitat".

L'artista lluita de vegades contra el seu propi entorn i costums, de forma que l'Art no és tant sols producte d'un entorn cultural o terrenal. I tampoc tant sols d'un geni personal com si fos autònom de tot altre principi d'inspiració.

Si la inspiració és només de l'artista i de l'entorn, podem arribar a un art de baixesa i de decadència moral, si el poble i els seus 'pensadors' perden el contacte amb l'elevat i l'espiritual i s'orienten al material i roí, de manera que tenim un pseudo-art decadent en un home i una societat decadent. S'ha perdut quelcom... aquesta inspiració dels déus de la que parlava Plató, la Veritat que il·lumina el geni.

La conclusió de Torras i Bages està ben exposada quan diu:

“Plató, Wagner i Taine, quan expliquen la gènesi de l’obra d’art, la misteriosa operació de l’home que la produeix, diuen tots ells grans veritats, tots ells són Mestres, i entre tots junts, han dit, al meu entendre tota la Veritat pel que toca a la inspiració i concepció de les obres artístiques. Plató vol que vinguin del cel, Wagner de l’home i Taine de la terra, i la seva veritat fragmentària cadascú l’exposa i explica amb observacions magnífiques; perquè realment en l’obra d’Art es troben elements que venen del cel, elements que provenen del propi artista i d’altres del seu entorn. Hi ha una llum que ve de dalt, que l’home no té sempre que ho vol, un exercici de les facultats ordinàries i constants de l’home i una influència grandíssima i eficaç de l’entorn, és a dir, del mitjà material i moral d’on viu l’artista engendrador. La teoria, doncs, que expliqui la inspiració i la concepció de l’obra artística ha de ser una síntesi; una conciliació que reuneixi a Plató, Wagner i Taine, i per això, jo, intentant donar-la, recorro al meu Mestre, l’home de la gran síntesi i de les grans conciliacions, el Rei de la ciència divina i humana, el doctor de tots els segles, Sant Tomàs d’Aquino”.

En l’última part del text, Torras i Bages tracta d’exposar com Sant Tomàs reuneix aquestes tres interpretacions en una sola forma d’entendre l’Art.

Sant Tomàs va ser un gran poeta, no tant sols teòleg, que va viure en el gòtic junt al seu mestre Albert Magne, reformador de la música i les arts.

Els seus dos llibres “De differentia divini Verbi et humani” i “De natura verbi intellectus” escrits el 1570 són la base d’aquesta proposta de síntesi.

Sant Tomàs aconsella sobre tot, com ho feia Wagner, quietud, silenci i recolliment a l’artista, perquè l’art és en part contemplatiu, perquè deu recollir aquesta il·luminació superior, divina per Sant Tomàs. Wagner i molts artistes ho han buscat en la Natura, els boscos, els passeigs solitaris, les nits pacífiques, buidar l’esperit de tot destorb material per poder omplir-lo de la ‘llum superior’ que és la inspiració. D’altra banda, s’ha de buscar fer a tothom, particip del seu geni, elevar-los a les regions de l’esperit, perquè intueixin també aquesta llum de l’infinít que l’artista ha aconseguit entreveure.

I finalment la humilitat de l’artista en acceptar ser intermediari entre l’Etern sublim i l’humà. Diu Torras i Bages:

“Wagner, com ja he dit, feia de l'ànima el centre íntim del món on es formava la vida, la mort, la importància i l'existència del món exterior. Sant Tomàs no fa de l'ànima de l'artista una indústria que fabrica l'existència, sinó un privilegiat vident que veu les coses ja purgades de tota superficialitat”.

L'artista, per Sant Tomàs, té en la inspiració una il·luminació puntual per la qual veu l'essència de les coses i és capaç de reflectir-les i transmetre-ho als altres.

És el Verb de Déu, que es reflecteix en el 'Verbum cordis' com ho diu (Paraula al cor), màxima expressió de la inspiració que rep l'artista. Cita el Salm 44 “un Verb sublim ha eructat en el meu cor”, l'eructar és treure quan s'està ple, el cor de l'artista s'omple del reflux del Verb diví. No rebutja, per tant, el valor de l'artista ni de l'entorn cultural, sinó que ho complementa amb la necessitat de ser 'reflex del diví' per ser un art sublim.

Doncs, “Sant Tomàs, té cura d'observar que aquest verb és també verb de les coses, no és solament un verb pur de l'ànima com ho és en Déu”. És una inspiració humana de la llum divina. I aquesta inspiració fecunda a l'home, segons el temps i el lloc, el poble i la seva identitat. Però precisament per ser reflex d'una Veritat absoluta, el verdader art és rebut i entès per tots els pobles, en tots els temps; és al mateix temps local i universal.

“En efecte, totes les grans obres d'Art per diverses que siguin entre si, porten un segell estampat per una potestat superior que ha merescut als seus Autors el nom de 'divins', totes elles, inclús les que pertanyen a arts diferents, ja sigui la música com l'arquitectura, tant la pintura com la poesia, produeixen en els homes un efecte idèntic, el goig estètic; i aquesta unitat de resultat universal suposa una Causa única i universal, que s'ha valgut de diversos instruments per parlar al cor humà mitjançant un 'quid divinum' que caracteritza tota obra mestra”.

L'ENSENYANÇA ESSENCIAL DE TORRAS I BAGES

Per a mi, la gran aportació de Torras i Bages no és tant l'intent de síntesi amb Sant Tomàs, sinó descobrir que l'Art no es pot assignar solament a un 'desig humà' sinó que també ha de tenir, per ser 'Art digne', art elevat, art sublim, una 'intencionalitat metafísica', una il·luminació de la Veritat (sigui divina

o no), o sigui una elevació de mires i una aspiració a tot 'lo sagrat' (prenent aquest nom en el seu sentit profund no solament diví sinó també sublim).

Si l'art és tant sols una manifestació humana, sense una aspiració superior, podem arribar a considerar com Art, a l'art escombraries, a l'art del ridícul, a l'art brut i porno-humà, l'abocador elevat a 'art', el circ, la diversió, el passatemps...

Així l'obra tant sols econòmica, que només busca diversió o originalitat, l'obra per agradar al qui mana, i guanyar fama o diners, totes elles manquen del nom d''art' precisament perquè ignoren la llum superior i el camí d'elevació.

Torras i Bages descobreix la necessitat d'una Veritat darrera l'art sublim, i com catòlic i bisbe assigna a Déu aquesta Veritat. Potser el seu únic error va ser no haver sabut ampliar la seva aportació a la teoria sobre la inspiració artística, generalitzant-la no solament a la visió cristiana sinó a una Teoria general sobre ella. I si així ho hagués fet, és possible que hagués comprès que Wagner estava molt d'acord amb ella.

Podem assignar altres orígens, però no negar la necessitat d'una Veritat, una llum superior, elevada, un camí de superació i d'elevació en l'Art autèntic, de forma que sapiguem diferenciar així les obres sortides de la baixesa a les il.luminades per l'Ideal.

Ramon Bau